

ROST MAQOM TARIXIGA BIR NAZAR

Kamil Muxamedziyanov,

A.Qodiriy nomidagi Jizzax davlat
pedagogika instituti vokal va cholgʻu
ijrochiligi kafedrasida oʻqituvchisi,

Maryam Mirzaeva,

A.Qodiriy nomidagi Jizzax davlat
pedagogika instituti, Musiqiy taʼlim
kafedrasida oʻqituvchisi,

Annotatsiya: Ushbu maqolada maqomaning kelib chiqishi, uning qismlari va maqom roli haqida yoritilgan. Bunday savollar, aslida, madaniyat, tarixiy va nazariy savollar bilan tubdan aks ettirilgan va bir-biri bilan uzviy bogʻligi, buning natijasida ularga aniq javob berish qiyin. Shuning uchun, bu savollarga javoblarni badiiy tarixda izlash maqsadga muvofiq koʻrinadi. Musiqiy madaniyat nafaqat moddiy-akustik hodisa, balki, birinchi navbatda, musiqaning tarixiy va nazariy hodisalari prizmasi orqali ijtimoiy-tarixiy hodisa sifatida ham koʻrib chiqiladi

Kalit soʻzlar: rost, namud, avj, talqin, mushkilot, Nasr, Mansur, manzum, suporish, Zebo.

Asrlar davomida sanʼatimiz madaniyati boʻlgan "Shoshmaqom" asari buyuk mutafakkirlarimizning ijodiy tafakkuri, mehnati samarasida ishlab chiqilgan, Xofiz shoir, musiqachilar va bastakorlar. Ushbu milliy noyob sanʼat nafaqat mamlakatimiz va Sharqda, balki jahon miqyosida ham mashhur boʻldi. Maqom sanʼati YuNESKO tomonidan insoniyatning nomoddiy madaniy merosi sifatida eʼtirof etilgan va biz ota-bobolarimiz bilan faxrlanamiz.

Shashmaqom, oʻzbek xalq musiqa sanʼatining bebaho durdonalaridan biri, qadim zamonlardan buyon Sharq musiqa madaniyatining asosi boʻlib, musiqiy folklorning rivojlanishi natijasida birinchi xususiyatlari asrlar davomida yaxshilandi. Bunday amal, savt, naqsh, kor, peshra, zarb, rixta va bunday xon, bozguy, sarhon, meyonxat, qoʻshiq avj foydalanish asoslari, usuli doyra, sheʼriy

o'lov sifatida maqom yollari mavjud iboralar sifatida qadimiy musiqa kitoblarida taqdim uslublar, musiqa muqobiligiga ichki Shashmaqom naqsh tushunchasi beradi.

Shashmaqom Buzruk, rost, Navo, Dugoh, Iroqdan iborat. Har bir ko'knor ikki qismdan iborat: ya'ni cholg'u va qo'shiq bo'limlari, Muskiot va Nasr deb nomlangan. Xorazmda Mansur yoki "chertim yol", manzum yoki "oyim yoli" deb ham ataladi. Maqomchilar boshidan oxirigacha yoki yakkaxon musiqa va qo'shiqlar tarzida butun kategoriya shaklida muayyan ansambllar yordamida ijro etdilar. Maqomlarni ijro etish uchun ikkita tambur, bitta dutor, bitta kubiz yoki Sato, bitta doyra va ikkita yoki uchta qo'shiqchidan iborat ansambl xarakterli edi. Ikki-uch soat davom etgan musiqiy asarlarning bu murakkab seriyasi qo'shiqchilar tomonidan navbat bilan ijro etildi. Maqom qo'shiqlari yakkaxon musiqachilar va qo'shiqchilar yoki yakkaxon qo'shiqlar va qo'shiqlar tarzida bir nechta san'atkorlar tomonidan ijro etildi.

"Rost" so'zi to'g'ri, mukammal, to'g'ri ma'nolarga ega. Shashmaqom tizimida bu leksik ma'nolar uyg'unlashadi va maqom notasining strukturasi mukammal va dominant birligi sifatida ishlatiladi.

XIX-asrlarda O'rta Osiyo, Xuroson va Ozarbayjon xalqlarining musiqasida "o'n ikki maqom" yangradi va yuqorida aytib o'tilganidek, ularning nomlari bor:

1. Ushshok-Xudoning yolini sevish-bu qattiq ishlash.
2. Navo-bu Azizning sevgisi uchun qayg'urishdir.
3. Buzruk Abusolik nomidan asosdir. Ya'ni, Xudoga kirish.
4. Rost-Xudoga bo'lgan yol haqida haqiqatni anglatadi va bu 1 bosqichidir.....

"Xorazm musiqiy tarixi" kitobida yozilganidek, ko'knor o'sishi "do" yozuvidan boshlanishi va shu bilan yakunlanishi kerak. Maqom o'zi uchun o'sish juda to'g'ri. Chunki, bu ko'knor boshqa eslatmalarda juda yaxshi rezonanslashmaydi. Sarahbori Rost, maqom rivojlanishining barcha shov-

shuvlarida mavjud bo'lgan ma'lumotni bildiradi. Bu usul doira tashqari bu maqom musiqa namudy, Lad asoslari va barcha o'zgarishlar Sarahbor rost amalga oshiriladi deb. Sarahborda bir-birining ortidan bir-birini takrorlamasdan oltita taronaga ega. Birinchi Taron-eng katta. Usul ikkinchi taronasi bir xil, lekin ohangda otlar nisbatan jonli va tezligi oshadi. Uchinchi va to'rtinchi taron macom Sarahbori o'sish macom o'sish butun mavzuni o'z ichiga oladi. Buning sababi shundaki, bu ikki taronada maqom o'sish musiqasi mavjud. Taron sveh Sarahborovning so'nggi Taroni yakunlanish ma'nosini beradi. Usul doyra "talkin""superish" so'zi orqali "transfer" degan ma'noni anglatadi. Ya'ni, birinchi qismdan ohang usuli keyingi qismga o'tkaziladi.

Maqom asarlari haqida gap ketganda, maqomlarning ijro etilishi qo'shiqchilarning kuchli ovozlari, imkoniyatlari va mahoratini talab qiladi. Shuning uchun, qo'shiqchilar-o'tmish murabbiylari, duet, trio yoki kvartet shaklida ijro etib, ansambllarning bir qismi sifatida ijro etib, mukammal ishlashni namoyish etdilar. Ajablanarlisi shundaki, bu fonda qo'shiqchining charchoqlari hisobga olingan va ishning to'liq bajarilishi rejalashtirilgan. Maqomlarning ishini tanlashda buni hisobga olish kerak.

Talqini Ushshoq-maqom rost asarlaridan biri. "Talqin" so'zi talqin qilishni anglatadi. Va "quloq" so'zining ma'nosi ko'plab sevuvchilarni anglatadi. Ushshoq maqom rost yozuvlarining birlashishi natijasida usul talkinda paydo bo'lgan bu ish boshqa lirik metodik traektoriyaga ega. Ishda namuda Uzzol va Muhayari Chorgoh paydo bo'ladi. Taron talqini Ushshoqda dastlabki sakkiz yozuvga sakrab chiqdi va lirik tushkunlik bilan yakunlanadi. So'zlar she'riyatning ikki baytidan iborat bo'lib, to'rtinchi qator-suporish. Suporish usuli nasrda amalga oshiriladi.

Maqom rost asarlaridan biri Navro'zi Sabo. Undagi ba'zi so'zlar usul doiraga qarama-qarshidir va Zangula va Xang bir vaqtning o'zida chalkash bo'ladi. Navro'z Sabo qo'shiqchi tomonidan faqat keng ovoz bilan ijro etilishi mumkin. Maqom qonuniga ko'ra, barcha talkin va Nasr o'z taronalari bilan ijro etiladi. Va Navro'zda Sabo taron o'rniga talkin ham ijro etiladi, bu talqin Chapandoz usulida

ijro etiladi. Biroq, maqomot qonunlariga ko'ra, nelzni usul Chapandoz deb atash uchun birinchi guruh shu'ba. Shuning uchun bu shovba talqincha deb ataladi.

Ufari Ushshoq ohang tarkibida talqini Ushshok va Nasri Ushshoqdan farq qilmaydi. Musiqa yoli bir xil bo'lsa-da, usuli boshqacha. Boshqacha aytganda, Ufari Ushshoq Ufar usulida ijro etiladi. Usulning o'zgarishi ohang yolining mantiqiy o'zgarishiga olib keladi. Ufari Ushshoqning oxirgi qismi namud Sarahborining o'sishi bilan tugaydi.

Siz maqom rost haqida ko'p ma'lumot berishi mumkin. Lekin shuni aytish kerakki, maqom dunyosi cheksiz okeandir. Va uning chuqurligi oltinga to'la. Va biz bu okeanga sho'ng'ib, zargarlik buyumlaridan bahramand bo'lishni davom ettiramiz.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Rajabiy J. X. Shashmaqomning yosh avlodi. "Fan va ta'lim axborotnomasi". № 13 (91), 2020.
2. Pirmatova N. tarix 12 maqomlar va ularning nomlari. "Zamonaviy ilm-fan va ta'lim muammolari". № 2 (135), 2019.
3. Solihova M. J. " an'anaviy qo'shiq ansambli uchun Shashmak ishini tanlash. "Zamonaviy ilm-fan va ta'lim muammolari". № 9 (142), 2019.